

วรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน : อำนาจและ อุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา¹

Blessing Words Used in the Literature for E-sarn Moral Ceremony of Binding Wrist : Buddhist Power and Ideology

พงศธรวิช จรุงภูติวัฒน์² Phongthawat Jaroonthitawat

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์อำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา ในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน โดยมีขอบเขตในการศึกษาจากวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่มีผู้รวบรวมไว้โดยพิมพ์เป็นเล่มและเอกสารปริวรรตจากเอกสารโบราณ จำนวนทั้งสิ้น 16 ฉบับ และวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานที่เป็นมุขปาฐะจากการสัมภาษณ์หมอสู่ขวัญ จำนวน 6 คน รวมวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานที่ใช้ศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 148 สำนวน โดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมในการศึกษาวิเคราะห์ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นอำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานซึ่งสามารถพบใน 4 ประเด็นคือ พระรัตนตรัย : พาลัญญาภพขจัดภัยพาลบันดาลความสุข ภาษายาลี : การประกอบสร้างคุณค่าและความหมายในฐานะภาษาศักดิ์สิทธิ์ บุญ : ความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา ความปรารถนาและการเข้าถึง โอม : ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์กับการช่วงชิงความหมายระหว่างพราหมณ์-พุทธ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า อำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ อยู่ในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานอย่างแนบเนียนและเป็นธรรมชาติ ผู้ใช้ภาษาจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของ วาทกรรมโดยไม่รู้ตัว วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานจึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์วิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงจารีตปฏิบัติที่สำคัญในสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี การศึกษาในครั้งนี้จึงทำให้มองเห็นและเข้าใจสังคมอีสานมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : อำนาจ, อุดมการณ์, วาทกรรม, วรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน, พระพุทธศาสนา

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง วาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน โดยมี รศ.ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.วิชยา โยชิตะ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

² ครูชำนาญการ โรงเรียนดงมะไฟพิทยาคม จังหวัดยโสธร

¹This article is part of a thesis—The Discourse on Blessings in the Literature of E-sarn Moral Ceremony of Binding Wrist, supervised by Associate Professor, Dr Prathom Hongsuwan and Dr Wichaya Yoshida

²Professional Level Teacher, Dongmafaipittayakom School, Yasothon

Abstract

This article aims to study and analyze Buddhist power and ideology in blessing words used in the literature for E-sarn moral ceremony of binding wrist. The scope of the study is to study 16 pieces of written E-sarn literature of binding wrist ceremony compiled as books and transliterated documents from palm leaf manuscripts and the oral literature gained from 6 Brahmins or Maw Sookhwans' interview. 148 expressions are studied with the framework of discourse analysis. The findings have shown the Buddhist power and ideology hidden in the blessing words used in the literature. There are 4 issues found, including the Triple Gem: omnipotence defusing danger and bringing happiness; Pali: construction of value and definition as a sacred language; merit: happiness in Buddhist way, desire, and appreciation; "Om": sacred word and scramble for definition between Brahmanism-Buddhism.

The findings have shown that the Buddhist power and ideology is soundly and naturally hidden in the blessing words used in the literature for E-sarn ceremony of binding wrist. Language users are unconsciously under the power of discourse. The blessing words used in the literature for E-sarn ceremony of binding wrist therefore become a device controlling way of life, culture, tradition, and important custom practice in E-sarn society. This study leads to better understanding of E-sarn society.

Keywords : *power, ideology, discourse, blessing words used in the literature for E-sarn moral ceremony of binding wrist, Buddhism*

ความนำ

วรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน คือ คำอวยพรขณะผูกข้อมือให้กับผู้รับการผูกแขน ในโอกาสที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้นในชีวิตทั้งในด้านดีและด้านร้าย เป็นถ้อยคำที่มีความไพเราะอ่อนหวาน สุภาพ นุ่มนวลล้วนแต่มีความหมายไปในทางที่ดีทั้งสิ้น (ปรีชา พิณทอง, 2534 : 298) คำอวยพรที่ถูกเปล่งออกมา ถือเป็นถ้อยคำที่แฝงไปด้วยพลังอำนาจและอุดมการณ์ เพราะส่งผลให้ผู้รับการผูกแขนเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม เกิดความเชื่อถือศรัทธา นำมาซึ่งกำลังกายที่เข้มแข็งมีกำลังใจที่มั่นคง เมื่อได้ยินคำอวยพรดังกล่าวพร้อมๆ กับมีเส้นด้ายผูกมัดไว้ที่ข้อมือ เมื่อเป็นเช่นนี้วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานจึงอยู่ในฐานะของ “วาทกรรม” ที่มีอำนาจ/อิทธิพลต่อระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ ตลอดจนแบบแผนปฏิบัติต่อกันในสังคมอีสาน ดังที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอบาร (2554 : 19-27) กล่าวไว้ว่า วาทกรรมเป็นเรื่องของอำนาจ ซึ่งอำนาจในที่นี้ไม่ใช่เรื่องของการกดขี่บังคับโดยตรง แต่หมายถึงการสร้าง ความหมาย คุณค่า กฎเกณฑ์ เงื่อนไข สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นเพื่อส่งอิทธิพลในการควบคุมสังคม สถาบัน บุคคล ว่าอะไรควรนำเสนอ/สื่อความ อะไรควรเชื่อ/ปฏิบัติตาม วาทกรรมจึงเป็นมากกว่าภาษา คำพูด ถ้อยแถลงที่มีกนิยมนำเข้าใจกัน แต่วาทกรรมยังหมายรวมถึงจารีต ประเพณี ความเชื่อ คุณค่าและสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ อำนาจและอุดมการณ์จึงเป็นสิ่งที่ฝังแฝงอยู่ในวาทกรรมอย่างแนบเนียนและเป็นธรรมชาติ ผู้ใช้ภาษาจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของวาทกรรมโดยไม่รู้ตัว

สอดคล้องกับทัศนะของ ฟาน ไดก์ (ฮ้างไน ญัฐพร ฟานโพธิ์ทอง, 2556 : 10) ที่กล่าวว่า ในโลกสมัยใหม่อำนาจมีที่มาจากกรอบจำกัดทางความคิดมากกว่าการใช้กำลังหรือการบังคับ และวาทกรรมก็มีบทบาทสำคัญในการครอบงำทางความคิด เริ่มจากกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมควบคุมวาทกรรมเพื่อสื่อทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อและอุดมการณ์ที่เอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายตน ทั้งนี้มีองค์ประกอบหลายประการในกระบวนการที่ทำให้ความคิดดังกล่าวเป็นที่รับรู้และเข้าไปอยู่ในความทรงจำระยะยาว เมื่อคนในสังคมถูกครอบงำทางความคิด ก็จะประพฤติปฏิบัติตามความคิด ความเชื่อนั้นๆ กลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมจึงสามารถควบคุมคนในสังคมได้ตามที่ตนต้องการโดยผ่านวาทกรรมนั่นเอง

วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานจึงนับเป็นวาทกรรมคำอวยพรที่เปี่ยมไปด้วยพลังและความเข้มแข็ง เพราะผู้มีอำนาจในสังคม เช่น พระสงฆ์ หมอสูชวัลย์ ผู้สูงอายุ ได้นำเอาอำนาจและอุดมการณ์ทั้งจากศาสนา จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ จากฮีต-คอง ฯลฯ มาประกอบสร้างผ่านกระบวนการเลือกสรรคำ เน้นคำและสานต่อความหมายถ่ายทอดออกมาในรูปของคำอวยพร การอ้างเอาอำนาจและอุดมการณ์ต่างๆ มาประกอบสร้างเป็นคำอวยพร

ก็เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรม ทั้งนี้เพราะกระบวนการทางสังคมหล่อหลอมและขัดเกลาให้คนอีสานยอมรับ เชื่อถือศรัทธาผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าเสมอ

อำนาจต่างๆเหล่านี้ทำให้บุคคลในสังคมเชื่อและยำเกรงจน “เห็นเป็นธรรมดา” ทำให้ยอมรับสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่คิดสงสัยหรือใส่ใจสอบสวนว่ามีอะไรแฝงอยู่เบื้องหลัง หากกล่าวเฉพาะในเรื่องภาษาการ “เห็นเป็นธรรมดา” นี้เอง ที่เป็นเสมือนมานับตามิให้เราแลเห็นสิ่งที่เรียกว่า “อำนาจ” อันแผ่ขานอยู่ในปรากฏการณ์แห่งภาษา (นพพร ประชากุล, 2552 : 362) วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานจึงไม่ได้สะท้อนระบบคิดและแนวปฏิบัติของผู้คนในสังคมเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงอุดมการณ์ ความเชื่อหรือแม้กระทั่งวิถี การดำรงชีวิตที่ยึดถือเป็นบรรทัดฐานของสังคมได้เป็นอย่างดี

ในบรรดาศาสนาและลัทธิความเชื่อที่คนอีสานให้ความเคารพศรัทธา ศาสนาพุทธถือว่าที่มีอิทธิพลต่อความรู้อีกหนึ่งคือ วิถีชีวิต ตลอดจนพฤติกรรมของคนอีสานมากที่สุด ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาได้ถูกสถาปนาให้มีความชอบธรรมในการกำหนด กฎ กติกา ระเบียบต่างๆ ในการควบคุมความประพฤติของผู้คน ในสังคม โดยใช้ “หลักธรรม” เป็นเครื่องมือ อำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นความรู้ ความจริงที่ได้รับการยอมรับ เชื่อถือ ศรัทธาจากคนอีสานมาโดยลำดับ ซึ่งอำนาจและอุดมการณ์ดังกล่าวนี้ อาจจะแสดงออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนตรงตัวหรืออาจจะแฝงอยู่ในหลักธรรมคำสอน จาริต ประเพณี วิถีปฏิบัติ พิธีกรรม ภาษา วรรณกรรม ฯลฯ ก็ได้

การผูกแขนถึงแม้จะไม่ใช่กิจพิธีทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เพราะได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องขวัญ รวมถึงลัทธิพิธีกรรมตามแบบอย่างของศาสนาพราหมณ์ ผสานกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ผีสางเทวดาที่สอดผสานกันได้อย่างกลมกลืนและลงตัว แต่อย่างไรก็ตามวาทกรรมหลักที่ปรากฏอยู่ในตัวบทวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ล้วนแอบอิงอยู่กับความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งผู้ประกอบสร้างหรือผู้ใช้วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ หมอสู่วินิจฉัยหรือผู้อาวุโสทั้งชายหญิง ต่างให้การยอมรับและน้อมเอาอำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาไปบรรจุไว้ในตัวบทเสมอ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานทุกประเภท มักจะเริ่มต้นบทด้วยคาถาภาษาบาลี ส่วนเนื้อหามักกล่าวอ้างถึงอำนาจพระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณและพระสังฆคุณและมักจบบทด้วย “พร” คาถาภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาของพระพุทธศาสนาเสมอ จากการศึกษาวิเคราะห์ทำให้เห็นถึงอำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ในประเด็นดังต่อไปนี้

พระรัตนตรัย : พลาณภาพชีวิตภิกษุपालบัณฑิตสาข

คนอีสานนับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ต่างยกย่องยอมรับว่าพระพุทธเจ้าอยู่เหนือกว่าเทวดาและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง ด้วยทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อมนุษย์และสรรพสัตว์อย่างหาที่สุดมิได้ ดังที่ปฐม หงษ์สุวรรณ (2556 : 70) กล่าวว่า การกราบไหว้บูชาพระพุทธเจ้าเป็นการระลึกถึงพระคุณของพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็น “ไม่ได้สองทาง” ให้เห็นแสงสว่างที่จะนำไปสู่เมืองฟ้าเมืองสวรรค์ หรือนำสัตว์โลกให้พ้นวิภวสังสารเข้าสู่แดนพระนิพพาน อำนาจบารมีของพระพุทธเจ้าในฐานะผู้ทรงคุณอันประเสริฐจึงปรากฏในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ดังตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนพระเณรทั่วไป ของสวิง บุญเจิม (2542 : 43-44) ความว่า

...พระจอมธรรมตรัสรู้แล้ว พระตนแก้วจึงได้นำออกสั่งสอน เวไนยนิกรใหญ่ไฉย บ่แมนหน้อยทั้งหมู่เทว ได้บรรลุเสदानับปีได้ ผู้มีบุญได้บรรลอรหันต์...

หากพิจารณานิยามของคำว่า “อุดมการณ์” ตามทัศนะของ ธีรพร พานโพธิ์ทอง (2556 : 14) ที่ว่า “อุดมการณ์ คือ ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีหน้าที่กำหนดและสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำของกลุ่มนั้นๆ” วรรณกรรมคำผูกแขนพระเณรทั่วไป ของสวิง บุญเจิม จึงแสดงให้เห็นอุดมการณ์พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ภาพของพระพุทธเจ้าถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านถ้อยคำภาษา “พระจอมธรรม” อันมีความหมายว่า ผู้เป็นยอดแห่งธรรม หลังจากที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปสั่งสอนมนุษย์และเทวดาให้รู้พระธรรมที่พระองค์ทรงรู้แจ้งโดยมิรู้จักเห็นเห็น้อย เพื่อนำสรรพสัตว์ทั้งหลายพ้นจากการเวียนว่ายในวิภวสังสาร โดยมีพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด จากภาพที่ปรากฏจึงเป็นการประกอบสร้างให้พระพุทธเจ้าทรงเป็น “ยอด” กว่าสิ่งทั้งปวง ทรงมีความชอบธรรมที่จะอยู่เหนือกว่ามนุษย์ อยู่เหนือผีसाงเทวดาและสรรพสิ่ง เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงพลังแห่งพระมหากรุณาธิคุณที่ดำรงอยู่ในโลก ยุคปัจจุบันโดยมีเสื่อมคลาย วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานปรากฏเนื้อหาที่สนับสนุนพลังอำนาจและบารมีของพระพุทธเจ้า อันควรค่าแก่การเทิดทูน บูชา ด้วยกรายกเรื่องราวเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน ดังความว่า

...ให้เจ้าเป็นดั่งน้ำนองเหนือล้นฝั่ง เป็นดั่งฝนท่าแก้วไหลหลั่งลงมาเหมือนดั่งพญาเวสเสด็จเข้าเมืองเก่า ให้เข้าเป็นเจ้าแก่โลก ไชยโชคไชยมงคลา อเนกวุฒิ

ศรี สวัสดิ์ ข้าผูกแขนให้เจ้าแล้ว ฝิปาอย่าได้มาใกล้ โทษฮ้ายอย่าได้มี ให้เจ้าอายุมันยืนฮ้อย เอ็ดพันวัสสา ให้เจ้ามีสติปัญญาตั้งเจ้ามโหสถ ให้มีใจอดใจเพียร ตั้งพระเจ้าเตมีย์ ก็ข้า เทอญ ชยันตุ ะวัง ชยะมังคลัง

จากตัวอย่างวรรณกรรมคำผูกแขนทั่วไปของสาร สาระศันยานันท์ (2525 : 129) แสดงให้เห็นการนำเอาอำนาจ/บารมีของพระโพธิสัตว์มาประกอบสร้างเป็นคำอวยพร ให้ผู้รับการผูกแขนเป็นดังพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่แม้จะต้องตกกระทาลำบากในช่วงแรกแต่สุดท้ายก็พบกับความสุขจากการ ให้ทาน อวยพรให้มีปัญญาครอบรู้ เฉลียวฉลาดดังพระมโหสถและให้มีความอดทนอดกลั้นดังพระเตมีย์ ที่ต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ และมุ่งมั่นทำความดี แม้จะถูกกลั่นแกล้งหรือถูกทดสอบอย่างไรก็ตาม

นอกจากจะอ้างเอาอำนาจ/บารมีของพระพุทธเจ้ามาประกอบสร้างคำอวยพรดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น คนอีสานเชื่อว่า “พระธรรม” เป็นสัญลักษณ์ของพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถพิชิต ขับไล่สิ่งชั่วร้ายทั้งปวงและสร้างความมั่นคงและโชคดีให้กับผู้ที่รักษาศีลปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนาได้ อำนาจแห่งพระธรรมจึงถูกนำไปประกอบสร้างเป็นคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ยกตัวอย่างเช่น

...ฝ่ายผูกแขนกุสึบว่าฝ่ายผูกแขน กุสึว่าฝ่ายศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธโธประธาน ให้ พระแก่นไทให้มาผูกแขนแม่อยู่กรรม เป็นสายธรรมโองการแปดหมื่น กับมีสิ่งมาอีกสี่ พัน มาเป็นยันต์ป้องกันฮ้อยแปด มาเวดล้อมกันปอบกันพราย ฝิทั้งหลายหนีไกลฮ้อยโยชน์ หนีทั้งโทษผิดเลือดผิดกรรมด้วยเดชพระธรรมของพระพุทธเจ้าว่า ระตะ นัตตะยัปะปะ ภาเวนะ สะทา โสถถิ ะวะวันตเต สาธุ

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนแม่อยู่กรรม สำนวนของสวิง บุญเจิม (2542 : 27) กล่าวว่าพระพุทธเจ้าประธานฝ่ายศักดิ์สิทธิ์ ให้มาผูกแขนแม่อยู่กรรม เปรียบเป็นสาย ธารธรรมทั้ง 84,000 พระธรรมชั้น ที่เสมือนเป็นยันต์ป้องกันปอบ พราย ฝิให้หนีไกล นอกจากนี้พระธรรมยังมีฤทธิ์เดชในการขจัดสิ่งชั่วหลายทั้งหลายให้พบกับความแพ้วพ่ายได้ ในที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่า “ธรรมทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น” ถูกประกอบสร้าง และให้คุณค่าในฐานะวาทกรรมพระพุทธศาสนา ที่เสมือนเป็นเครื่องมือหรืออาวุธของผู้มี อำนาจ ซึ่งผู้มีอำนาจในที่นี้ก็คือพระพุทธเจ้านั่นเอง “พระธรรม” จึงเป็น “อาวุธ” ที่สามารถ ประหัตประหารภัยพาลและบันดาลสุขมาสู่คนอีสานได้

นอกจากพระพุทธ พระธรรมแล้ว คนอีสานยังมีความเชื่อว่าพระสงฆ์มีพละนาภาพ และคุณอันวิเศษที่จะขจัดปัดเป่าป้องกันภัยและนำความสุขกายสบายใจมาสู่ตนได้ จึงได้นำเอาอำนาจของพระสงฆ์สาวกทั้งที่ปรากฏในอดีตและปัจจุบันมาประกอบสร้างเป็นคำอวยพร ยกตัวอย่างเช่น

สุปฏิปันโน ภาวะระโต สภาวะสังโฆ ข้าพเจ้าขออาราธนาพระอริยสงฆ์ ตั้งแต่ พระโกณฑัญญะเถระเจ้าตราบเท่าที่สมมติสงฆ์อยู่ในวินาสสุญหายไป พุทธังจักกะวาฬัง ธัมมังจักกะวาฬัง สังฆังจักกะวาฬัง สารพัดทุกข์โสโครกภัยอุบาทว์และเสนียดจัญไร จงหนีออกไปนอกสรรพางค์กาย โอมครุ ครุ สวาหายฯ

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนผู้บ่าวผู้สาวป่วย สำนัก ส.ธรรมภักดี (ม.ป.ป : 494) เริ่มต้นด้วยบทบูชาพระสังฆคุณว่า “สุปฏิปันโน ภาวะระโต สภาวะสังโฆ” อันมีความหมายว่า “สงฆ์สาวกของ พระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว” จากนั้นได้อาราธนาพระสงฆ์สาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระโกณฑัญญะเถระ ตลอดจนสมมติสงฆ์ทั่วทั้งจักรวาล จงมาแผ่พละนาภาพปราบภัยพาล ให้ทุกข์โสโครกภัย อุบัติวันตราย เสนียดจัญไรหนีหาย ออกไปจากร่างกาย ให้หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยเร็ว การประกอบสร้างคำอวยพรใน วรรณกรรมคำผูกแขนผู้บ่าวผู้สาวป่วยดังกล่าวข้างต้น หากพิจารณาโดยนัยของวาทกรรม จะพบว่า พระสงฆ์ทั้งพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์ที่ถูกกล่าวอ้างถึง ถูกให้คุณค่าและความ สำคัญภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กล่าวคือวาทกรรมได้สร้างความเป็นอื่นให้กับทุกข์ โรค ภัย เสนียดจัญไรทั้งหลายเสมือนเป็นภาพตัวแทนของสิ่งไม่ดี สิ่งชั่วร้าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามกับพระสงฆ์ที่สังคมกำหนดคุณค่าและความหมายว่าเป็นตัวแทนของ อำนาจฝ่ายดี ทุกข์ โสโครก ภัย เสนียดจัญไรทั้งหลายจึงถูกเบียดขับให้กลายเป็นอื่น ใน ลักษณะของการพ่ายแพ้ต่ออำนาจความดีและบุญบารมีของพระสงฆ์นั่นเอง

ความตอนหนึ่งในวรรณกรรมผูกแขนเด็กน้อย สำนักของวิทยาลัยครูมหาสารคาม (2522 : 28) ได้ประกอบสร้างคำอวยพรว่า “...ให้มีฤทธิ์เหมือนพระโมคคัลลานะ...” สาเหตุ ที่ได้กล่าวอ้างพระโมคคัลลานะขึ้นมาประกอบเป็นคำอวยพรคงด้วยเหตุว่าพระโมคคัลลานะ นั้น ได้รับการยกย่องยกยอรับจากพระพุทธเจ้าว่า “เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทาง เป็นผู้มั่งมีฤทธิ์” สามารถเดินทางไปยังภูมิของสัตว์นรกและไปสวรรค์ชั้นฟ้าได้ การกล่าวอ้าง พระอรหันต์สาวกจึงถือเป็นการตอกย้ำอำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาว่า อิทธิฤทธิ์ของพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นมีอยู่จริงและถูกสถาปนาขึ้น เป็นความความรู้ /ความจริง และได้รับการยกย่องยอมรับจากผู้คนในที่สุด ทั้งยังเป็นการ สร้างภาพความ เข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ให้กับคำอวยพรด้วย

อย่างไรก็ตามด้วยบรรณกรรมคำผูกแขนอีสานก็มีการปรับปรุงยุคตีให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการกล่าวอ้างพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในยุคปัจจุบัน ดังที่จารุวรรณ ธรรมวัตร (2552 : 109) กล่าวไว้ว่า คนอีสานนั้นยอมรับอำนาจของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ในยุคปัจจุบันว่ามีสิ่งฆานภาพเหนือชีวิต โดยบูชาศรัทธาอย่างสูงสุด เช่น การระบวชาต่อหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่ฝั้น อาจาโร หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน เป็นต้น ความตอนหนึ่งในบรรณกรรมคำผูกแขนคู่แต่งงาน สำนวนของสวิง บุญเจิม (2542 : 47) จึงกล่าวอ้างชื่อของพระสงฆ์ผู้มีวัตรปฏิบัติที่ดีงามอันเป็นที่เคารพของชาวอีสานในยุคปัจจุบัน ความว่า

ฝ่ายเส้นนี้คือฝ่ายมหาบัว บังความชั่ว คั่วหาความดี ผูกแขนผัวเมียทั้งคู่ ให้เจ้าอยู่หนักันฮอดเฒ่า ถือไม้เท้ายอดทอง เงินค่านองเข้ามาบ่มื้อน...

จากตัวอย่างนี้ผู้ประกอบสร้างบรรณกรรมคำผูกแขน ได้กล่าวอ้างว่าฝ่ายที่นำมาผูกแขนนั้น เป็นฝ่ายของหลวงตามหาบัว ซึ่งเป็นพระอรหันต์ที่คนอีสานให้ความเคารพศรัทธา ฝ่ายนี้มีพลังอำนาจสามารถปิดบัง หรือกั้นความชั่วไม่ให้มีโอกาสได้เกิดขึ้น ในทางกลับกันให้เกิดแต่ความดีหรือสิ่งดีงาม ฝ่ายเส้นนี้เมื่อผูกแขนให้กับบ่าว สาว ที่แต่งงานเป็นคู่สามี ภรรยา จะส่งผลให้ครองรักครองเรือนยืนยาว จนถือนไม้เท้ายอดทอง ตะบองยอดเพชร มีทรัพย์สิ้นเงินทองไหลมาเทมามิได้ขาด

การยึดมั่นพระรัตนตรัยดังกล่าวข้างต้น คนอีสานถือว่าเป็นแบบแผนที่จะต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเชื่อมั่นว่าพระพุทธเจ้าเป็นภาพแทนแห่งพลาณภาพที่มีฤทธิ์เดช ทำให้คนศรัทธาเชื่อถือ พระธรรมเป็นคำสั่งสอนให้คนเกิดความรู้หรือปัญญา พระสงฆ์เป็นภาพแทนของความอุดมสมบูรณ์หากใครกราบไหว้บูชาจะมีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ เมื่ออำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาได้สถาปนาอยู่เหนือความคิดและวิถีชีวิตของคนอีสาน จนมีอิทธิพลควบคุมให้คนอีสานศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงแล้ว ย่อมส่งผลให้คนอีสานศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า ศรัทธาต่อพระธรรมคำสั่งสอนและศรัทธาต่อพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกสืบทอดพระศาสนา

แนวคิดที่เชื่อว่าพลังอำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัยสามารถจัดภัยพาล บันดาลความสุขให้กับมนุษย์ ยังเป็นแนวคิดที่ยังคงมีบทบาทในวิถีชีวิตวัฒนธรรมอีสาน นับแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ทราบได้ที่ผู้คนยังให้ความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา โลกทัศน์ท้องถิ่นก็ยังคงเชื่อว่าพระรัตนตรัยจะปกป้องรักษา ตลอดจนนำพาสิ่งดีงามให้เกิดแก่ตนและผู้คนในท้องถิ่นอีสานสืบไป

ภาษาบาลี : การประกอบสร้างคุณค่าและความหมายในฐานะภาษาศักดิ์สิทธิ์

วรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นคำอวยพรในขณะผูกข้อมือ เพราะฉะนั้นจะต้องใช้ถ้อยคำหรือภาษาที่มีพลังอำนาจ สามารถโน้มน้าวจิตใจผู้รับการผูกแขนให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นและคล้อยตามได้ ผู้สร้างวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานจึงได้เลือกสรรคำที่มีความหมายดีงามเป็นมงคล โดยเฉพาะเลือกใช้คำที่มาจากภาษาบาลีซึ่งถือว่าเป็นภาษาของพระพุทธศาสนาประกอบสร้างเป็นคำอวยพร ทั้งที่ปรากฏเป็นรูปศัพท์ที่เราใช้มาโดยทั่วไป เช่น พุทธ ปัญญา ทุกข์ สัจจะ uly และที่ปรากฏอยู่ในรูปของคาลาล้วนๆ ซึ่งเป็นบทสวดทางพระพุทธศาสนา เช่น คำบูชาพระรัตนตรัย คำอนุโมทนา ชัยมงคลคาถา พุทธศาสนสุภาษิต uly ยกตัวอย่างเช่น

ขันติโก เมตตะวา ลาภี ยะสะสี สุขะสีละวา ปิโย เทวะมะนุสสานัง
มะนาโป โหติ ขันติโก ฝ่ายอันนี้บ่อแม่ฝ่ายเมืองคน พระอินทร์โยนมาแต่ปากฟ้า เฝื่อนบ
อกว่าผูกแขนชาย ผู้เป็นนายของหมู่ ทุกคนอยู่ในครอบครัว หวังเฟิงฝัวผู้ออกหน้า เจ้าอย่า
ได้ตามหลังเมีย เฮ็ดเฮียเคียเฮียเคียคือผู้แม่ ชายบ่แท้ครอบครัวจน ให้เจ้าเป็นคนชายแท้
ให้ผาบแพ่ทุกประการ...

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนเจ้าป่าว สำนวนของจำเนียร พันทวี (2556 : สัมภาษณ์) เป็นการใช้คาลาภาษาบาลีในการขึ้นต้นบท ซึ่งคาลาภาษาบาลีดังกล่าวเป็นพุทธศาสนสุภาษิตในหมวดอดทน จำนวน 2 สุภาษิต คือ

ขันติโก เมตตะวา ลาภี ยะสะสี สุขะสีละวา
มาจากรูปศัพท์เดิมว่า ขันติโก เมตตะวา ลาภี ยสะสี สุขสีละวา
แปลว่า ผู้มีขันตินับว่ามีเมตตา มีลาภ มียศ และมีสุขเสมอ
และ
ปิโย เทวะมะนุสสานัง มะนาโป โหติ ขันติโก
มาจากรูปศัพท์เดิมว่า ปิโย เทวมานุสสานัง มนาโป โหติ ขันติโก
แปลว่า ผู้มีขันติเป็นที่รักที่ขบใจของเทวดา และมนุษย์ทั้ง

หลาย

คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏในตอนขึ้นต้นบท มักจะมีความหมายไปในทางเป็นคติ ที่มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับเนื้อหาของการผูกแขนประเภทนั้นๆ ตัวบทนี้เป็นวรรณกรรมคำผูกแขนเจ้าป่าในงานแต่งงาน ลักษณะเนื้อหาจึงมีทั้งคำอวยพรและคำสั่งสอน คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏในบทนี้จึงเป็นเรื่องของความอดทนที่ถูกยกขึ้นไว้เพื่อให้เป็นคติ ทั้งนี้คงจะหมายความว่า การครองรักครองเรือนนั้นจะต้องมีความอดทนเป็นที่ตั้ง

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าคาถาภาษาบาลีที่ปรากฏในตัวบทดังที่กล่าวข้างต้น คนธรรมดาทั่วไปมิได้ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน บางคนไม่ทราบความหมายเสียด้วยซ้ำ เพราะรูปศัพท์ดังกล่าวนี้จำเป็นจะต้องแปลความหมายอีกชั้นหนึ่งก่อน

จุดประสงค์ของการนำคาถาภาษาบาลีมาใช้ คงต้องการสร้างความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ให้กับวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน เพราะคาถาภาษาบาลีเป็น “ภาษาพุทธ ภาษาธรรม ภาษาพระ” การนำภาษานี้มาประกอบไว้จะทำให้เกิดพลังอำนาจ ทำให้คนเชื่อถือศรัทธา ทำให้การประกอบพิธีกรรมดำเนินไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์ (พนณี พันทวี, 2556 : สัมภาษณ์)

หากพิจารณาในแง่ของวาทกรรมจะพบว่าประเด็นเรื่องของภาษานี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดหรือระบบคิดของคนอีสานได้เป็นอย่างดี การที่หมอสู่ขวัญพนณี พันทวี ได้ให้คำจำกัดความภาษาบาลีว่าเป็น “ภาษาพุทธ ภาษาธรรม ภาษาพระ” นั้น ย่อมสะท้อนความพิเศษของภาษาบาลีตลอดจนแสดงให้เห็นความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ของภาษา ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยผู้มีอำนาจทางศาสนา เช่น พระสงฆ์ หมอสู่ขวัญ ซึ่งอยู่ในฐานะผู้ใช้ภาษาบาลีผ่านการศึกษาพระธรรมคำสอน หรือผ่านบทสวดต่างๆ รวมทั้งอยู่ในฐานะผู้นำในการประกอบพิธีกรรมสำคัญในสังคม จึงทำให้คนทั่วไปเชื่อถือศรัทธาในสภาวะของภาษา ทั้งในรูปภาษาที่ปรากฏเป็นคาถาในตัวบท และเชื่อในวาทกรรม “ภาษาพุทธ ภาษาธรรม ภาษาพระ” ที่ถูกประกอบสร้างโดยผู้มีอำนาจในสังคมและผู้นำทางพิธีกรรม ซึ่งล้วนวางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพยำเกรงและความศรัทธาทั้งสิ้น

ภาษาบาลียังถูกให้คุณค่าจนกลายเป็นความรู้ ความจริงว่าเป็น “ภาษาเก่าแก่” ดังที่เจิม ชุมเกต (2525 : 3) กล่าวไว้ว่าภาษาบาลีเกิดขึ้นเมื่อ 1,500 ปีก่อนคริสตกาล เป็นภาษาที่ชาวอมครใช้พูดกันในแคว้นอมคร เป็นภาษาของชนชั้นสูง คือภาษาของกษัตริย์หรือภาษาทางราชการ

ข้อมูลนี้ช่วยสนับสนุนว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่เกิดขึ้นในยุคแรกๆ ของโลก ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ ภาษาบาลีเกี่ยวโยงผูกพันอยู่กับพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงใช้ภาษาบาลีในการประกาศพระศาสนา ทรงใช้ภาษาบาลีในการแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ ทรงใช้ภาษาบาลีบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ ชีวประวัติของ

พุทธสาวกและพุทธสาวิกาคนสำคัญในสมัยพุทธกาล เหตุและปัจจัยที่แอบอิงอยู่กับ พระพุทธเจ้าเช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการช่วยตอกย้ำความเป็น “ภาษาศักดิ์สิทธิ์” ของภาษาบาลีอย่างไม่มีข้อกังขาใดๆ และมีน้ำหนักมากพอที่จะทำให้ภาษาบาลียังคงได้รับการสถาปนาให้ดำรงอยู่ในฐานะ “ภาษาศักดิ์สิทธิ์” ที่เปี่ยมไปด้วยพลังอำนาจไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเพียงไรก็ตาม

คนอีสานจึงเชื่อว่าความเป็น “ภาษาศักดิ์สิทธิ์” เมื่อปรากฏอยู่ที่ใดย่อมนำมาซึ่ง ชัยชนะ มีสิริมงคล มีความสุข ความเจริญและมีความสำเร็จดังที่ปรารถนาไว้ ผลการศึกษา จึงพบว่าคาถาภาษาบาลีที่มีความหมายในลักษณะของการอวยพร ถูกประกอบสร้างไว้ใน วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานทุกประเภทและจัดวางไว้ในตอนจบบทเสมอ ซึ่งผู้สร้างได้นำมาจากบทสวดต่างๆ ในพระพุทธศาสนา เช่น บทอนุโมทนากถาหรือบทให้พรของพระสงฆ์ ชัยมงคลคาถาหรือคาถาว่าด้วยชัยชนะอันเป็นมงคลของพระพุทธเจ้า คาถาขยปริตรหรือคาถาว่าด้วยมงคลเมตตาความผาสุกร่มเย็นและความเจริญรุ่งเรือง บทสวดมงคลจักรวาลน้อย ฯลฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ศรี ศรี ฝ่ายเส้นนี้สิกวาดฮ้ายให้หนี ศรี ศรี ฝ่ายเส้นนี้สิกวาดตีเข้ามาใส่ ให้เจ้าไต่ตามธรรม ปฏิบัติตามครองพระเจ้าทุกคำเข้า ให้เจ้าจงอยู่สวัสดิ ให้เจ้ามีชัยชนะให้ได้โตกิเลสฮ้ายหมู่พระยามาร ขออย่าให้มาพานและบังเบียด ขอให้พระคุณเจ้ามีอายุมั่นขวัญยืน ให้ได้เป็นผืนฉัตรกั้ง เป็นที่ยั่งที่พึ่งแก่ชาวพุทธทั้งหลาย ให้ได้ตั้งพระคาถาว่า
โส อตถะลัทโธ สุขิตโต วิรุฬฺหิเม พุทธะสาสะเน อะโรโค สุขิตโต โหหิ สะหะ สัพเพหิ ญาคีมิ

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนพระเถรทั่วไปสำนวนของสวิง บุญเจิม (2542 : 43-44)

คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏคือ “โส อตถะลัทโธ สุขิตโต วิรุฬฺหิเม พุทธะสาสะเน อะโรโค สุขิตโต โหหิ สะหะ สัพเพหิ ญาคีมิ” แปลว่า ขอท่านจงได้รับประโยชน์สุข เจริญออกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนา ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีความสุขกายสบายใจ พร้อมด้วยญาคีมิทั้งปวง

คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏในบทนี้ ตัดมาจากคาถาขยปริตรท่อนสุดท้าย ซึ่งคาถา “ขยปริตร” คือ คาถาสำหรับสวดอวยพรชัยมงคล ในท่อนสุดท้ายนั้นใช้สวดสำหรับอวยพรเจาะจงเฉพาะบุคคลชาย หญิง พร้อมทั้งหมู่ญาติ ให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีความเจริญออกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนา

นอกจากคาถาภาษาบาลีที่ตัดตอนมาจากคาถาขยปริตรดังกล่าวแล้ว ยังมีกรณำคาถาภาษาบาลีมาจากบทสวดอื่นๆ อีก ยกตัวอย่างเช่น

ศรี ศรี หลายปีเดือนพันผ่าน ผูก่านฟ้าทั้งหมุ่นกยาง บินนำทางเป็น หมู่มุ่งไปสู่บ่อน หายอยู่หากิน ผูกักขณหากินเลี้ยงท้อง คนเขาต้องเป็นด้ามดั่งเดี่ยว เทียวหากินทุกค่าเข้า เอาโฮมเหย้าสู่กันกิน เลี้ยงชีวินบให้หิวหอด ลูกน้อยนอนนออดหลอดก็ให้ใหญ่สูง ให้ผูกเขาได้กลับมาเลี้ยงเจ้า ยามแก่เฒ่าให้เจ้าได้เฟิงพา ให้เขาเป็นหุดาเบ่งช้อยงานใหญ่น้อยให้ฮีบแล้วบ่นาน ให้เจ้ามีบุญสมภารแผ้วกว้าง เป็นดวงแก้วอยู่ในเชื่อน สมบัติเวียนไหลเข้ามาบ่น้อย มีอละหลายฮ้อยอนันดั่ง สมดั่งพระคาถาพระพุทธรว่าไว้ว่า ชะยะ สิทธิ ะนัง ลากัง โสถถิ ภาคะยัง สุขัง พะลัง สิริ อายุ จะ วัฒนโณ จะ โภคัง สะตะวัสสา จะ อายุ จะ ชีวะสิทธิ ะวันตุ เตย

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนแม่ลูกอ่อน ส่วนหนึ่งของสวิง บุญเจิม (2542 : 29) คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏคือ “ชะยะสิทธิ ะนัง ลากัง โสถถิ ภาคะยัง สุขัง พะลัง สิริ อายุ จะ วัฒนโณ จะ โภคัง สะตะวัสสา จะ อายุ จะ ชีวะสิทธิ ะวันตุ เตย” แปลว่า ขอความชนะ ความสำเร็จแห่งทรัพย์ ลาภ ความสวัสดิ ความมีโชค ความสุข กำลัง สิริ อายุ วรรณะ โภคะ ความเจริญและเป็นผู้มียศ ขอความเป็นผู้มีอายุยืนหรือยปี และความสำเร็จกิจในความ เป็นอยู่จงมีแก่ท่าน

คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏในบทนี้ ตัดมาจากบทสวดมลลจักรวาลน้อย ซึ่งเป็นบทสวดเพื่อความเป็นมงคล เน้นเรื่องการพรรณนาคุณของพระรัตนตรัย อานุภาพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอำนวยการพร นิยมใช้เป็นคาถาสวดอนุโมทนาในงานมงคลต่างๆ

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการประกอบสร้างคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน มักจะนำคาถาภาษาบาลีมาบรรจุไว้เกือบทุกบทหรือทุกสำนวน ซึ่งคาถาภาษาบาลีที่ตัดมาจากบทสวดต่างๆ ในพระพุทธศาสนานั้น เมื่อแปลความแล้วล้วนมีความหมายไปในทางที่เป็นมงคล อวยพรให้พบกับความสุขความสำเร็จ ปราศจากโรคาพาธ ให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ เกียรติยศ โภคทรัพย์และสิ่งอันพึงปรารถนาทุกประการ พรเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงอำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

บุญ : ความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา ความปรารถนาและการเข้าถึง

ผู้วิจัยเห็นว่าหลักแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ของคนอีสาน คือ หลักแนวคิดเรื่อง “บุญ – กรรม” คนอีสานเข้าใจว่า “บุญ” คือ ผลของการทำความดี การทำความดีที่ว่าคือ การประพฤติปฏิบัติตนตามฮีต – คอง ส่วน “กรรม” คือ ผลของการทำความชั่ว การทำความชั่วที่ว่าคือ การประพฤติปฏิบัติตนนอกฮีต – คอง

บุญกรรมจะส่งผลต่อผู้ปฏิบัติอย่างไรไม่มีข้อยกเว้น คนอีสานมักจะนำหลักความเชื่อนี้มาบอก สอนลูกหลานโดยตรงหรือสอดแทรกไว้ในวรรณกรรมประเภทต่างๆ อยู่เสมอ รวมทั้งใน วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานด้วย ยกตัวอย่างเช่น

โอมสังฆาธาปริสา เป็นตำราฉบับนี้ให้เจ้ามีความเชื่อ ตั้งใจเที่ยงไว้แต่ต้นให้ ดีแล้วก่อนสิเป็น เพราะว่าตำราฉบับนี้มันเกี่ยวกับกฎหมาย เอาถึกเอาผิดกับคนให้เที่ยงธรรม เอาไว้ คั้นแม่ไปหาเรื่องประสงค์เงินเบี้ยบาท ประชาชนเดือดร้อนโดนนั้นกะบาปรกรรม ไป กลั่นแกลั่นคนถึกให้ผิด เวรติดตามราวีสู้วันปมีเว้น เถิงโอกาสแล้วเวรสิตำให้เฮาต่ำ เฮาสีได้ เวรนั้นครอบคิง ขอให้เจ้าละเว้นความชั่วให้ถือศีล ให้เจ้ามีมโนธรรมเปรียบตั้งตาซิงนั้น ของ หนักนั้นคั้นซิงตึงลงต่ำ ของเบา นั้น คั้นซิงตึงขึ้นที่สูง ของเสมอนั้นคั้นซิงสิกำเกิง อยู่เค็ง แท้ปมีโหยนต่ำและสูง ทำฉนั้นสันตสิซกะสิเกิต ทั้งแก่เจ้าและชาวบ้านพรำกัน บัดนี้ข่อยห มอเมาสิผูกแขนตำราว่า ความฮ้ายกวาดออกไปหนีจากใจเจ้าเตือ ความดีกวาดเข้าใสใจ เจ้าเตือ อานิสงส์ความดีนั้นจงอุดหนุนยู่สงให้เจริญรุดหน้าแนวขวางกันให้พ่ายพัง ชะยะตุ ภาวะวัง ชะยะมังคะลัง สัพพะสิทธิ ภาวันตุ เต

วรรณกรรมคำผูกแขนตำราว่า ส่วนของสวิง บุญเจิม (2542 : 56) ที่ยกตัวอย่าง นี้ เมื่อพิจารณาเนื้อหาพบว่า มุ่งสอนตำราว่าให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนและให้ปฏิบัติหน้าที่ อย่างถูกต้องเที่ยงธรรม ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย ไม่ใช่ตำแหน่งหรืออำนาจเอารัดเอา เปรียบผู้อื่น เพราะบาป กรรมที่ได้กระทำกับผู้อื่นจะสนองตอบให้ได้รับผลไม่ดีตามมา แต่ ถ้าหากปฏิบัติตนตามหน้าที่ในฐานะผู้บำเพ็ญบุญบารุงสุข อำนวยความบริสุทธิ์ยุติธรรมให้ บุคคลและสังคมมีความเป็นปกติสุขแล้ว อานิสงส์ของความดีจะส่งเสริมให้มีความเจริญ รุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป ปราศจากอุปสรรคที่จะมาขวางกั้น

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า “บุญ” ตามแนวทางพระพุทธศาสนาแบบชาว บ้านอีสานน่าจะหมายถึง ความสุขหรือสิ่งที่ให้ผลเป็นความสุข เช่น ได้เป็นเจ้าของคน ไม่ต้องลำบากตรากตรำ เกิดในตระกูลสูง มีอำนาจวาสนา มีปัญญา มียศศักดิ์อิศรสถาน มี บริวารญาติมิตรจะทำกิจใดก็สำเร็จดังประสงค์ มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่สมบูรณ์แข็งแรง ฯลฯ หากบุคคลใดมีองค์ประกอบของความสุขเช่นนี้จะถือว่าเป็น “คนมีบุญ” ในขณะที่ “คน มีกรรม” จะมีภาพตรงข้าม เช่น เกิดมาลำบากยากจน สู้ทนทำงานหนัก ไร้อำนาจยศศักดิ์ วาสนา เป็นต้น

“บุญ” จึงนับเป็นตัวแทนของอำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา ที่ถูก ตอกย้ำผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยใช้วรรณกรรม ภาษิต คำสอน วิถีปฏิบัติ

ฮีด — คอง พิธีกรรม ฯลฯ เป็นเครื่องมือ คนอีสานจึงใฝ่หาบุญ นิยมทำบุญและสะสมบุญ เพื่อหวังผลตอบแทนทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังที่สิริขญา คอนกรีต (2548 : 287) กล่าวว่า ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะพูดกันติดปากว่า “เกิดมาชาตินี้ขอให้ได้กินได้ทาน” หรือ “ให้ได้ออกปาก เว้าชวนหมู่ทำบุญ” แม้แต่วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานก็กล่าวถึงการให้รู้จักทำบุญทำทาน อยู่เสมอ ยกตัวอย่างเช่น

...ไผได้ผูกฝ้ายเส้นนี้ นอนหลับก็ลิได้เงินหมื่น นอนตื่นก็ลิได้เงินแสน แบนมือไป ได้แก้วมณีโชติ โทะฮ้ายอย่ามาพาน ฝูงพญามารอย่าได้มาใกล้ ครั้นเจ้าไปชุดเผือกให้ได้ ก่อนคำตัน ไปชุดมันให้ได้ก่อนคำล้าน เจ้าอยู่บ้านให้มีผู้แห่แห่นำ ให้เจ้าได้ทำบุญทำทาน อย่าขาด เหมือนตั้งน้ำฟ้าหยาดไหลหลังลงมา สัพพะกาลยังอย่าได้ขาดเขินวัง สัพพะกาลยัง ให้เต็มดีทุกเมื่อ สัพพะกาลยังให้เต็มดีทุกยาม ก็ข้าเทอญ

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนทั่วไปสำนวนของสาร สาระทัศน์านันท์ (2525 : 128) แสดงให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาในเรื่อง “การทำบุญทำทาน” ประหนึ่งเป็นข้อกำหนดที่สังคมรับรู้ร่วมกันว่า “การทำบุญ” คือสิ่งที่จะนำมาซึ่งความสุขความสมหวัง หากบุคคลใดปรารถนาความสุขก็ต้องทำบุญ คนไม่รู้จักทำบุญมักจะถูกสังคมตำหนิ ลดทอนคุณค่า ถูกนิยามว่าเป็นคน “ขี้เกียจ” (คนตระหนี่ถี่เหนียว) เพราะปฏิบัติตนอยู่นอกเหนือกรอบวาทกรรมหลัก ที่กำหนดคุณค่าว่า ผู้ใดทำบุญผู้นั้นได้ทำความดีหรือเป็นคนดี มีความสุข ผู้ไม่ปฏิบัติตามย่อมจะถูกเบียดขับจากวาทกรรมหลักให้กลายเป็นอื่นโดยทันที เมื่อไม่ยอมถูกกระทำจากวาทกรรมจึงเป็นเหตุให้คนอีสานปรารถนาจะเข้าถึงคำว่า “บุญ” บุญที่ว่าจึงต้องทำทุกคนและทำด้วยตนเอง ดังที่พนัน พันทวี (2556 : สัมภาษณ์) ยกผญาอีสานขึ้นมา กล่าวว่า “บุญบุญนี้มีไผปั้นแจก บ่ແกแบ่งได้คือตั้งไผ่ผ่ากลาง คือจั่งเฮากินข้าวเฮากินเฮากะอิม บ่ห่อนไปอิมท้องเขาฟุ่นผู้บ่กิน”

การทำบุญหรือการเข้าถึงบุญของคนอีสานนั้น ส่วนมากจะแอบอิงอยู่กับอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เช่น การอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ การบริจาคทาน การรักษาศีลปฏิบัติธรรม ฯลฯ การทำบุญในแต่ละรูปแบบล้วนมาจากแนวคิดพื้นฐานร่วมกันว่า ใครทำบุญก็จะสามารถสะสมบุญเป็นของตนเองได้ บุญจึงดูเหมือนเป็นรูปแบบหนึ่งของทรัพย์สินที่สามารถครอบครองเป็นเจ้าของได้ สำหรับผู้ชายแล้วบุญเป็นทรัพย์สินเชิงจิตวิญญาณที่หากสะสมหรือปฏิบัติถึงขั้นเอกอุแล้วจะนำไปสู่การหลุดพ้นหรือนิพพานได้ ขณะเดียวกันบุญก็สร้างอำนาจทางสังคมให้กับผู้ชาย เพื่อที่จะควบคุมวิถีชีวิตของคนในสังคม กล่าวคือ ผู้ชายสามารถเข้าถึงบุญได้ง่ายกว่าผู้หญิง ผู้ชายสามารถเป็น “นาบุญ” สำหรับคน

อื่น ๆ ได้ด้วยการบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างวรรณกรรมคำผูกแขน อีสาน ต่อไปนี้

ฝ่ายเส้นนี้แม่นฝ่ายมุงคูล พระจอมบุญพุทธเจ้า เอามาให้ผูกแขนหลาน ให้เจ้าบวชนาน ๆ เป็นเถระเจ้า ให้เจ้าเป็นพระผู้เฒ่าผู้ทรงคุณ คนมาหนุนทุกค่าเข้า ให้เจ้า ได้สอนลูกเต้าพอแสนคน ทศพลอันผ่านแล้ว คือพระไตรปิฎกแก้วให้เลื่อนไหล นำสัตว์ไป ข้ามโลก ให้เข้าพ้นจากโอฆะสงสาร ให้ไปถึงนิรพานทุกคน ทุกคน ก็ข้ามเทอญ ชะยะสิทธิ ภาะวันตุ เตย

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนภาคสำนวนของหล้า มุลสาร (2556 : สัมภาษณ์) อวยพร “นาค” ว่า เมื่อบวชเป็นพระสงฆ์แล้วให้ดำรงพระศาสนา ศึกษาพระธรรม และนำหลักธรรมคำสอนนั้นมา เผยแผ่ เพื่อให้สัตว์โลกพ้นวิญญูสงสาร หลุดจากการเวียนว่าย ตายเกิด และเข้าถึงนิพพานอันเป็นอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนา หากพิจารณาการ เข้าถึงบุญตามแนวทางพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นว่า ผู้ชายมีโอกาที่จะเข้าถึงบุญด้วยการ บวชเป็นพระ เพราะโดยประเพณีกำหนดให้ผู้ชายชาวอีสานจะต้องบวชพระอย่างน้อยหนึ่ง ครั้งในชีวิต เพื่อที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว หรือที่เรียกว่า “คนสุก”

การบวชจึงเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง เหนือสิ่งอื่นใดการบวช ถูกพิจารณาว่าเป็นวิถีแห่งบุญ ผลบุญของผู้ชายจึงมักจะเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์เชิง อำนาจทางสังคม ถึงแม้ว่าตามคำสอนของพระพุทธศาสนา “บุญ” จะเป็นเรื่องส่วนบุคคล ก็ตาม (ยูคิโอะ, ฮายาชิ, 2554 : 223) กล่าวคือผู้ชาย เมื่อบวชเป็นพระแล้วสามารถแผ่แผ่ ส่วนบุญ ให้สัตว์โลกหลุดพ้นจากกิเลสด้วยการนำหลักธรรมมาเทศนา สั่งสอน เมื่อ บั้จเจกบุคคลปฏิบัติตามคำสอนนั้นได้ ก็จะมีโอกาสหลุดพ้นจากกิเลสในที่สุดและตราบไถที่ ยังดำรงสถานะความเป็นพระสงฆ์อยู่ ก็จะมีบทบาทในฐานะเป็น “นาบุญ” ดังปรากฏในบท สั้นขมคุณว่า “บุญญุกเขตต์ โลกสุส” ซึ่งมีความหมายว่า “นาบุญของชาวโลก”

คำว่า “นาบุญ” นี้ สาลี รัทสุทธิ (2544 : 69) กล่าวไว้ว่า อุปมาเหมือนชาวนาจะทำ นาก็ต้องเลือกนาดี นาดีคือ ดินดี น้ำท่าสมบูรณ์ เมื่อหว่านพันธุ์ข้าวลงไปแล้ว ข้าวก็งอกงาม ออกรวงให้ผลผลิตดี ผู้ทำบุญเหมือนชาวนา พระดีเหมือนนาดี การทำบุญถ้าทำกับพระสงฆ์ ผู้ทรงศีลาจารวัตร อาณิสส์ผลบุญก็จะมีมาก เพราะพระสงฆ์ผู้นั้นเป็น “เนื้อนาบุญ” ที่ดี เพราะศีล/ธรรมที่ท่านรักษาอยู่นั่นเอง การบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงเป็นคำ นิยมสำคัญของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนปัจจุบัน ดังคำอวยพรในวรรณกรรม คำผูกแขนอีสานว่า

...ขอให้ทรัพย์สินไหลมาเทมา เนื่องนองอย่าได้ขาดเหมือนดั่งน้ำ ในระ
อโนดาตมหานครที่ กินอย่าได้บกจกอย่าได้ลง มีงัวให้ไถงัวแม่ลาย มีควายให้ไถควายแม่ย่อง
ให้ช้องจุมเงินจุมคำ ให้ได้ทองเก่ากำคำเก่าหมื่น ให้ได้เจ้าสิ้นสิ้นมาเย็บ ให้ได้เมียสาวผู้จบ
ผู้งามเทียมข้าง ให้ได้ลูกจ้างแต่งภาแลงกาย ให้ได้ลูกชายผู้ห่วย เป็นผู้ตั้งขนาด ให้ได้
บวชในพระพุทธศาสนา จัตตารอ รัมมา วัฑฒันติ อายุ วัฒน โส ขัง พลัง

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนชิ้นเขียนใหม่ สำนักวิทยาลัยครุมหาสารคาม
(2522 : 35) อวยพรว่า ให้ได้ลูกคนแรกเป็นชาย และให้ได้บวชในพระพุทธศาสนา คำอวยพร
นี้แสดงค่านิยมเกี่ยวกับการบวช อันเป็นหนทางของการเข้าถึงบุญของผู้ชายได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาท กำหนดให้เฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่สามารถบวช
เป็นพระภิกษุและสามเณรได้ ในขณะที่ตลอดช่วงชีวิตของผู้หญิงเป็นได้เพียงฆราวาสเท่านั้น
ประเด็นดังกล่าวนี้ถูกอ้างโดยพระวินัยสงฆ์ ผู้หญิงจึงถูกจำกัดคุณค่า/ความสำคัญไว้เพียง
บทบาทผู้ซุบซิบอุกถัมภ์ การทำบุญสร้างกุศล การบริจาคทานให้พระสงฆ์ การรักษาศิลปฏิบัติ
ธรรมเท่านั้น แนวทางการจัดการทางสังคมดังกล่าวล้วนเป็นกระบวนการสร้าง “ความเป็น
หญิง” ที่มีโครงสร้างสังคมภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ข้อกำหนดทั้งหลาย จึงถูกสร้าง
ขึ้นโดยพระสงฆ์และฆราวาสชายแทบทั้งสิ้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพุทธ
ศาสนาระหว่างผู้หญิงและผู้ชายจึงแตกต่างกัน ผู้ชายสามารถเป็นได้ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส
ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมรวมทั้งผู้นำในสังคม เพราะอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาได้
สร้าง/สถาปนาสถานะของความเป็นพระสงฆ์/ผู้ชายไว้ในระดับที่สูงมาก ผู้หญิงจึงเสมือนถูก
จองจำไว้ในพื้นที่ของการเป็น “อุบาสิกา” เท่านั้น” (ยูคิโอะ, ฮายาชิ, 2554 : 245)

อย่างไรก็ตามเส้นทางบุญเพื่อการหลุดพ้นสำหรับเพศหญิงนั้น ยังมีช่องทางอื่นที่
วางไว้อยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า “การบวชของลูกชายเสมือนพ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองของ
ลูกชายขึ้นสวรรค์” โดยเฉพาะผู้เป็นแม่จะมีบุญสะสมเพียงพอผ่านลูกชายที่บวช ซึ่งจะทำให้
สามารถเข้าถึงภาวะนิพพานได้ (อ้างใน ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2556 : 344-347) วรรณกรรม
คำผูกแขนอีสานได้ประกอบสร้างคำอวยพรให้เห็นอานิสงส์ของการบวช ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

...ขอให้เจ้าเข้าถึงศึกษาได้เขียนอยู่ทุกวัน ธรรมทั้งแปดหมื่นสี่พันพระ
ธรรมชั้นนั้น ของสำคัญอย่าประมาท อย่าสู่ขาดแท้แท้ โตเจ้าอย่าหน่ายแหนง ให้ผู้จริงผู้
แจ้งแทงตลอดปัญญา เกิดศรัทธาเชื่อเห็นแจ้งลิเป็นสงฆ์แท้ จังสิลุงพ่อแม่ขึ้นถึงสวรรค์สูงส่ง
ขอให้เดินตามรอยพระพุทธองค์ เดินให้ตรงเดินให้ได้ผ้าเหลืองเจ้า จังสิงาม ...

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำผูกแขนนาค ส่วนของบัวลัน อุตมะ (2555 : สัมภาษณ์) สะท้อนให้เห็นว่าการบวชของลูกชายนั้นสามารถ “จูงพ่อแม่ขึ้นถึงสวรรค์สูงส่ง” อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสสำหรับลูกผู้ชายที่จะแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นครั้งแรกในชีวิต ด้วยการสร้างบุญให้กับกลุ่มบุคคลที่คอยปกป้องเลี้ยงดูมาโดยตลอด อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับแม่ เพราะแม่เป็นผู้อุ้มท้อง ให้กำเนิด และเลี้ยงดูลูกชายอันเป็นบุญคุณที่ลูกชายต้องทดแทน

อำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อโลกและชีวิต จึงมีส่วนส่งเสริมให้คนต้องทำบุญ ด้วยหวังว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าในชาติหน้า หรือไม่ก็เพื่อหนีบาปในอดีตที่ตนเองกำลังเสวยผลอยู่ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่า “บุญ” จะเป็นพื้นที่ของความรู้หรือความคิดทางสังคมแบบหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นตามกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขของสังคม มิใช่ความจริงที่ตายตัวและเป็นสากลก็ตาม แต่ก็คือความปรารถนาอย่างยิ่งยวดที่ทุกคนต้องการจะเข้าถึง

โอม : ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์กับการช่วงชิงความหมายระหว่าง พราหมณ์-พุทธ

การขึ้นต้นบทวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานนิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า “โอม” กล่าวกันว่าคำว่า “โอม” เป็นพยางค์/ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุว่าถูกประกอบสร้างคุณค่าและให้ความหมายในฐานะเป็นอักขระที่เกิดจากการเรียกพระนามของพระตรีมูรติทั้ง 3 รวมเป็นหนึ่งเดียว อะ หมายถึง พระศิวะ อุ หมายถึง พระวิษณุ มะ หมายถึง พระพรหม “อะ อุ มะ” เมื่ออ่านออกเสียงให้ต่อเนื่องกัน จึงเกิดเป็นคำว่า “โอม ถ้อยคำนี้จึงถูกเอ่ยถึงมากที่สุดในการสวดมนต์ทุกบทของศาสนาพราหมณ์ ด้วยเหตุว่าถูกใช้เป็นถ้อยคำในการเริ่มต้นบทสวด อ่อนวอน บูชา สรรเสริญเทพเจ้า โดยเชื่อว่าถ้าเอ่ยคำนี้ขึ้นเมื่อใดจะบังเกิดความเป็นสิริมงคล เทพเจ้าจะคอยปกป้องรักษาคุ้มครอง

อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน พบว่าการขึ้นต้นบทด้วยคำว่า “โอม” และมีเนื้อความต่อท้ายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์มีเพียง 4 ส่วนเท่านั้น ในทางตรงข้ามกลับพบว่า มีการขึ้นต้นด้วยคำว่า “โอม” และตามด้วยเนื้อความที่กล่าวถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือกล่าวถึงเรื่องราว พระโพธิสัตว์ เรื่องเล่าในพุทธประวัติหรือตามด้วยความที่เป็นภาษาวาลี หรือตามด้วยการกล่าวถึงเทวดาที่มีบทบาทในฐานะเป็นผู้สนับสนุนปกป้องพระพุทธศาสนาจนอนุโลมว่าเป็นเทพเจ้าประจำศาสนาพุทธอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเนื้อความในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานดังกล่าวนี้ ล้วนแสดงให้เห็นอำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นวาทกรรมหลัก

ฉะนั้นคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญไปที่พลังอำนาจที่เกี่ยวข้องผูกพันกับอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ถึงแม้พิธีกรรมการผูกแขนจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ก็ตาม หากแต่ในความเป็นจริง ผู้สร้าง/ผู้ใช้วรรณกรรมล้วนแต่เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งสิ้น หลายคนผ่านการบวชเรียนในพระพุทธศาสนา ศึกษาพระไตรปิฎก มีความรู้ภาษาบาลีเป็นอย่างดี จึงไม่แปลกที่อุดมการณ์ คติ ความเชื่อ หรือ แนวคิดที่ปรากฏในตัวบทจะฝังแน่นอยู่กับพุทธศาสนา มากกว่าที่จะแอบอิงอยู่กับศาสนาพราหมณ์ การขึ้นต้นด้วย “โอม” อันเป็นถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์แล้วตามด้วยเนื้อความที่เกี่ยวข้องผูกพันกับพระพุทธศาสนา ที่มีได้เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์จึงปรากฏให้เห็นอยู่เป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

โอม กัปปาสีกระัชชญาพาหังพันระนัง ฝ่ายผูกแขนกุสิปว่าฝ่ายผูกแขน กุสิปว่าฝ่ายศักดิ์สิทธิ์ พระพุทโธประทานให้ พระแก่นไต้ให้มาผูกแขนแม่อยู่กรรม เป็นสายธรรมโองการแปดหมื่น กับมีลีนมาอีกสี่พัน มาเป็นยันต์ป้องกันฮ้อยแปด มาเวดล้อมกันปอบกันพราย ผีทั้งหลายหนีไกลฮ้อยโยชน์ หนีทั้งโทษผิดเลือดผิดกรรม...

(คำผูกแขนแม่อยู่กรรม : สวิง บุญเจิม)

ตัวอย่างที่ 2

โอม พระพุทโธสิทธิเดช โอมพระรั้มโม่สิทธิเดช โอมพระสังโฆสิทธิเดช ฝ่ายเส้นนี้แม่ฝ่ายศักดิ์สิทธิ์ องค์พระพุทโธผู้มีฤทธิ์ทอดประทานมาให้ ผู้ชายจึงได้เอามาผูกแขน ผูกเบื้องซ้ายเอ็นขวัญเจ้ามา ผูกเบื้องขวาให้ขวัญเจ้าอยู่ หมูผีได้ลุ่มฟ้าให้หันหน้าตาวหนี เกรงฤทธิ์เจ้าพระมนีมาช้อย ทั้งลูกน้อยให้ยืนมันหมื่นปี อิสระวาสุ สุสะวาอินะโม่พุทธาเยะ สารุ

(คำผูกแขนแม่ลูกอ่อน : สวิง บุญเจิม)

จากตัวอย่างที่ 1 เป็นวรรณกรรมคำผูกแขนแม่อยู่กรรม (สวิง บุญเจิม, 2536 : 384-385) ตัวอย่างที่ 2 เป็นวรรณกรรมคำผูกแขนแม่ลูกอ่อน (สวิง บุญเจิม, 2542 : 28) เมื่อพิจารณาเนื้อหาในวรรณกรรม คำผูกแขนทั้ง 2 สำนวนพบว่าขึ้นต้นบทด้วยคำว่า “โอม” เนื้อความที่ตามหลังโอมกล่าวอ้างถึงอำนาจและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระพุทธศาสนาเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนภาพอย่างมีนัยสำคัญว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตของคนอีสานเหนือกว่าศาสนาและลัทธิความเชื่ออื่นๆ อุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีอำนาจและมีอิทธิพลในการช่วงชิงพื้นที่ ให้ความสำคัญ คำ

ว่า “โอม” เสียใหม่ จากถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกกำหนดคุณค่าไว้สำหรับเป็นบทสวดอันนอบนุชาเพื่อการระลึกถึงและให้เกียรติแก่พระตรีมูรติ อันประกอบด้วย พระศิวะ พระวิษณุและ พระพรหมของศาสนาพราหมณ์ กลับกลายมาเป็นถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ตามนัยของพระพุทธศาสนา

“โอม” จึงถูกสถาปนาเป็นชุดความรู้อีกชุดหนึ่ง ดังที่เกอพินธุ์ นาคุบุปผา (2542 : 16) ได้แสดงทรรศนะว่า แท้จริงแล้ว “โอม” มาจากการประกอบสร้างคำและมีความหมายดังนี้ อะ มาจากคำว่า อรหัง หมายถึง พระพุทธเจ้า อุ มาจากคำว่า อุตตมธัมมัง หมายถึง พระธรรม มะ มาจากคำว่า มหาสังฆะ หมายถึง พระสงฆ์

เมื่อพิจารณาในมิติผู้สร้างและผู้ใช้วรรณกรรมจะพบว่า ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ หมอสูชวัญ ประชาญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส บุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งสิ้น การประกอบสร้างคำอวยพรย่อมจะแอบอิงอยู่กับอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาอย่างไม่ต้องสงสัย เหตุปัจจัยเหล่านี้ช่วยตอกย้ำและทำให้การสถาปนาชุดความรู้ชุดใหม่นี้ น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์การที่เกิดขึ้นดังกล่าวแสดงให้เห็นภาพของการช่วงชิง ชัดแย้ง แทรกแซงปรับเปลี่ยนพื้นที่แห่งอำนาจในการให้ความหมายแก่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่เดิมอุดมการณ์ศาสนาพราหมณ์ ได้สถาปนาระเบียบแบบแผนแห่งพิธีกรรมตลอดจนการสร้างคุณค่าและให้ความหมายแก่สรรพสิ่งโดยแอบอิงอยู่กับอุดมการณ์ของพราหมณ์ เมื่อเวลาผ่านไปสรรพสิ่งย่อมมีการปรับเปลี่ยนเลื่อนไหล บางอย่างถูกลดทอนคุณค่าและความสำคัญโดยมีชุดความรู้ ความเชื่อ ความจริงใหม่มาแทนที่ เหล่านี้ล้วนสะท้อนออกมาให้เห็นว่าอุดมการณ์ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งอาจจะเข้มแข็ง มั่นคงในอดีต หรือในภูมิภาคอื่นๆ แต่เมื่อเข้าสู่บริบทวัฒนธรรมอีสาน ที่มีแบบแผนในการดำเนินชีวิต มีความคิด ความเชื่อแบบผสมผสานจากหลายศาสนาและหลายลัทธิ “โอม” ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ที่สงวนไว้สำหรับสวดเป็นคำขึ้นต้นเพื่อบูชาเทพเจ้า จึงถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงสัญลักษณ์/ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์เท่านั้น ขณะเดียวกันก็ถูกปรับเปลี่ยนเคลื่อนย้ายถูกให้ความหมายและถูกสถาปนาประหนึ่งเป็นคำสวดในพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่กับอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา เป็นสำคัญ เพราะ “โอม” ถูกวางไว้และกำกับโดยวาทกรรมพระพุทธศาสนา “โอม” ของศาสนาพราหมณ์จึงกลายมาเป็นคำสวดทางพระพุทธศาสนาอันหมายถึงการระลึกถึงพระรัตนตรัย การตีความเพื่อผลกลับเช่นนี้ แสดงให้เห็นการปะทะ/ประสานระหว่างศาสนา ที่ทำให้เกิดลูกผสมของความเชื่อจนกลายมาเป็นพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน กล่าวคือ คนอีสานนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ แต่ในพิธีกรรมอาจประสมประสานแนวความคิด ความเชื่อ วิถีปฏิบัติจากพราหมณ์และความเชื่ออื่นๆ ไว้ด้วยกันอย่างลงตัวและกลมกลืน

บทสรุป

การประกอบสร้างคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่สะสมขึ้นตามลำดับ จนเปี่ยมล้นอยู่ในสายธารศรัทธาของชาวอีสาน แล้วตกตะกอนเป็นความเชื่อที่ซึมซับเฝืออบจนกลายเป็นจิตนิสัยและบุคลิกภาพของพุทธศาสนิกชนที่เคารพต่อพระรัตนตรัยอย่างลึกซึ้ง จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาทรงอิทธิพลและมีอำนาจต่อสังคมอีสานอย่างลุ่มลึกและสืบต่ออิทธิพลและอำนาจมาอย่างยาวนาน ผ่านกาลเวลาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอำนาจและอุดมการณ์ที่กล่าวถึงนี้ไม่ใช้การกดขี่บังคับหรือการใช้กำลังเข้าควบคุม ให้เชื่อถือ ศรัทธา หรือปฏิบัติตามโดยตรง หากแต่เป็นควบคุมในทางอ้อม ดังที่แฟร์คลัฟ (อ้างใน ธีรพร พานโพธิ์ทอง, 2556 : 21) ได้กล่าวไว้ว่า อำนาจในสังคมมีที่มาจาก การควบคุมทางอ้อมหรือก็คือการควบคุมความคิดของคน หากว่าทหกรรมควบคุมความคิดและความคิดควบคุมการกระทำผู้ที่มีอำนาจและต้องการใช้อำนาจหรือรักษาอำนาจไว้ก็ต้องควบคุมวาทกรรมเป็นอันดับแรก

จากการศึกษาจึงทำให้ทราบว่า อำนาจและอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีความหมาย อยู่ในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสานอย่างแนบเนียนและเป็นธรรมชาติ ผู้ใช้ภาษาจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของ วาทกรรมโดยไม่รู้ตัว ดังที่ ธีรพร พานโพธิ์ทอง (2556 : 20) กล่าวว่า อำนาจเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ เพราะอำนาจจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีคู่ความสัมพันธ์ในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งสามารถควบคุมอีกฝ่ายหนึ่งให้ทำตามที่ต้องการ ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าสามารถมีอิทธิพลต่อความคิดหรือทัศนคติของอีกฝ่าย

เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้มีอำนาจในการประกอบสร้างคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ไม่ว่าจะเป็พระเจ้าสงฆ์ หมอสู่วัยญ์ หรือผู้อาวุโสจึงมีอำนาจในการควบคุมวาทกรรมว่าควรจะเสนอเนื้อหาอย่างไร พูดเรื่องใดมากน้อย เรื่องใดเป็นประเด็นหลักหรือประเด็นรอง มีการลำดับความหรือสื่อความอย่างไร เมื่อผู้มีอำนาจดังกล่าวล้วนแต่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนา ความคิด ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงถูกนำมาประกอบสร้างเป็นคำอวยพร ทั้งในเรื่องพลาณภาพแห่งพระรัตนตรัย ภาษาบาลีสักกัตติลลิตินุญ ตลอดจน “โอม” ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ มาผสมผสานกันอย่างสนิทแนบจนกลายเป็นความรู้ ความจริง เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชนอีสาน ด้วยหวังว่าพลาณภาพจากพระพุทธศาสนาจะเป็นเกราะป้องกันภัยจากสิ่งชั่วร้าย ขณะเดียวกันก็นำมาซึ่งความสุขความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรืองสิ่งดีงามที่ทุกคนปรารถนา ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถยืนยันถึงความสำเร็จหรือความเป็นไปได้ดังคำพรที่ได้รับก็ตาม แต่การผูกแขนก็ยังเป็นพิธีกรรมที่คนอีสานนิยมกระทำเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน

วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานจึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์วิถีชีวิต วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงจารีตปฏิบัติที่สำคัญในสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี การศึกษาในครั้งนี้จึงทำให้มองเห็นและเข้าใจสังคมอีสานมากยิ่งขึ้น และพิธีกรรมการผูกแขน/วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานจะยังคงมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและวิถีปฏิบัติของผู้คนในสังคมอีสานสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- เกื้อพันธุ์ นาคบุผา. (2542). **พื้นฐานการอ่านวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ 1999 จำกัด.
โครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ม.ป.ป.). **เอกสารปริวรรต**.
มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จ.เปรี๊ญญ. (2548). **ตำราสูตรขวัญโบราณต่างๆ**. กรุงเทพฯ: อำนวยสาส์น.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2552). **มนต์ศน์ในนิทานสำนวนอีสาน**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญา
ดุขฎฐิปันตติต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เจิม ชุมเกต. (2525). **ภาษาบาลีประยุกต์**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- จำเนียร พันทวิ. (23 กุมภาพันธ์ 2556). **สัมภาษณ์**. ผู้สร้างวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน.
บ้านเลขที่ 16 ซอย 13 ถนนรณชัยชาญยุทธ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด.
- ชม บุญหล้า. (12 มกราคม 2556). **สัมภาษณ์**. ผู้สร้างวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน. บ้าน
เลขที่ 3 หมู่ 7 บ้านดอนนา ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด
มหาสารคาม.
- ไชยรัตน์ เจริญศิลป์โอฬาร. (2554). **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง
เอกลักษณ์และความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิด
และการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผล
งานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพพร ประชากุล. (2552). **ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวาทกรรม**. กรุงเทพฯ:
อ่าน.
- บัวลัน อุดมะ. (25 ธันวาคม 2555). **สัมภาษณ์**. ผู้สร้างวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน. บ้าน
เลขที่ 20 หมู่ 1 ตำบลดงมะไฟ อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร.
- บัวศรี ศรีสูง. (2535). **ฮิต-คอง อีสานและปภินกะคดี**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- บุญเกิด พิมพ์รเมธากุล. (2544). **ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน**. ขอนแก่น:
ขอนแก่นคัลลังานาธรรม.
- ไบ ปัสสาชินนัง. (14 มกราคม 2556). **สัมภาษณ์**. ผู้สร้างวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน. บ้าน
เลขที่ 264 ถนนมหาชัยดำริ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2556). นานมาแล้ว : มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา พิณทอง. (2534). ประเพณีโบราณไทยอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 7. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- พระราชพรหมจริยคุณ. (2525). ตำราคู่มือพ่อบ้าน. ภาพสีน้ำ: จินตทัศน์การพิมพ์.
- พันธ์ พันทิว. (17 กุมภาพันธ์ 2556). สัมภาษณ์. ผู้สร้างวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน. บ้านเลขที่ 6/1 หมู่ 4 ตำบลเหนือเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
- มนัส สุขสาย. (2526). การบาศรีสูตรวัญ. อุบลราชธานี: ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศนอ.) “ศ.อ.ศ.อ.” จังหวัดอุบลราชธานี.
- ยุคิโอะ, ฮายาชิ. (2554). พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของคนไทยอีสาน : ศาสนาในความเป็นภูมิภาค. ผู้แปล พินิจ ลาภานานนท์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยาลัยครูมหาสารคาม. (2522). หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน ฉบับอนุรักษ์ วรรณคดีอีสานที่เกี่ยวข้องชีวิต. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- ส.ธรรมภักดี. (ม.ป.ป.). ประเพณีอีสาน. กรุงเทพฯ: ส. ธรรมภักดี.
- สวิง บุญเจิม. (2542). ความผูกแขนความสอนปู่ย่าตายายไก่เขย. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.
- สวิง บุญเจิม. (2536). ตำรามรดกอีสาน. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- สาร สารทัศน์นันท์. (2540). พิธีสูขวัญและคำสูขวัญโบราณอีสานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- สาร สารทัศน์นันท์. (2525). หนังสือชุดสมบัติอีสาน เล่ม 3. ม.ป.ท: ม.ป.พ..
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2538). ชีวิตไทย ชุด บูชาพญาแถน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำลี รักสุทธี. (2544). สืบสานตำนานบุญประเพณีอีสาน. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สิริธญา คอนกรีต. (2548). การวิเคราะห์ผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง. วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- หล้า มูลสาร. (20 มกราคม 2556). สัมภาษณ์. ผู้สร้างวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน. บ้านเลขที่ 67 หมู่ 2 ตำบลทรายมูล อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร.

